

НЕУЗГОДЖЕНІСТЬ КРИТЕРІЇВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВ

Інститут визнання держави завжди був центральним й дискусійним у міжнародному публічному праві. Зміни, що відбувалися у світі в кінці ХХ століття: розкол СРСР, Югославії, Чехословаччини, появи більш ніж двадцяти нових держав-суб'єктів міжнародного права, їх визнання міжнародним співтовариством актуалізували інтерес до цього інституту у міжнародному праві.

Найбільш неврегульованим та актуальним залишається питання стосовно визначення загальних критеріїв визнання держав. По-перше, на даний час немає єдиного, кодифікованого акту, в якому б зазначались ці критерії. По-друге, за весь час існування даного інституту, всі держави по-різному інтерпретують ці критерії. По-третє, визначення єдиних та універсальних критеріїв та їх визнання забезпечить об'єктивізацію даного процесу та зменшить політичні уподобання держав, що визнають. Таким чином, недостатня вивченість та актуальність даної теми, а також її велика практична вагомість для сучасного розвитку міжнародних відносин визначають необхідність подальших досліджень у цьому напрямку та обумовлюють вибір теми дослідження даного питання.

Метою даного дослідження виступає проведення аналізу критеріїв визнання держав, які застосовуються у міжнародному праві для виділення ознак їх неузгодженості.

Якщо казати про перше закріплення критеріїв визнання держав на міжнародному рівні, то необхідно розпочати з Конвенції Монтевідео про права й обов'язки держав, яка була підписана 26 грудня 1933 р. на VII Панамериканській конференції [1]. Конвенція Монтевідео – один з небагатьох міжнародних документів, який перераховує ознаки, що визначають правосуб'єктність держави з точки зору міжнародного публічного права. У ст. 1 зазначеної Конвенції перераховано чотири ознаки держави, як суб'єкта міжнародного права, а саме: 1. Постійне населення; 2. Певну територію; 3. Уряд; 4. Здатність вступати в міжнародні відносини з іншими державами. Отже, Конвенція Монтевідео закріпила фактичні ознаки держави, які склалися за весь період існування міжнародного права

¹ Студент 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

до ХХ століття. Зазначені ознаки вважаються критерієм ефективності щодо визнання держав на міжнародному рівні.

Середина ХХ століття характеризується як епоха краху колоніалізму. Якщо проаналізувати весь процес створення нових незалежних держав за період з 1956-1965 рр., то можна побачити, що з'явилися 33 нових держави в Африці. Незалежність також отримали Куба (1959 р.), Кіпр (1960 р.), Ямайка (1962 р.), Тринідад та Тобаго (1962 р.) та інші [2, с. 450].

Однак факт визнання незалежності Алжиру та його прийом у члени ООН 08.10.1962 р. [3], який ще не відповідав критеріям державності, та відмова у незалежності Південній Родезії, яка у свою чергу відповідала ознакам державності, але у резолюції №216 від 12 листопада 1956 р. РБ ООН закликала «всі держави не визнавати цей незаконний режим расистської меншості в Південній Родезії ...» [4] показав, що критерії, які були закріплені у Конвенції 1933 р. вже не відповідали реаліям того дня.

З цього приводу влучною є думка Ф. Р. Гасимова, що не зважаючи на те, що «...критерій ефективності, ввійшовши у сучасне міжнародне право в якості звичайної норми, є загальноприйнятим», його застосування у практиці держав «не завжди має послідовний, що відповідає дійсній ситуації характер» [5, с. 79].

Із змінами у світі і появою нових держав постійно змінювалася роль критерію ефективності як єдиного критерію державності. Іншим важливим критерієм виступає критерій міжнародно-правової легітимності [6]. Наприклад, уряд маршала Петена, більш відомий як «уряд Віші», був утворений відповідно до французького конституційного закону від 10 липня 1940 р., тобто був цілком законним, але не був легітимним, тому що ані самі французи, ані світове товариство у цілому не визнавали і не підтримували цей уряд, а після війни Петена судили і присудили до страти [7, с. 30]. Іншим яскравим прикладом є вторгнення Іраку в Кувейт у серпні 1990 р. Відповідно до резолюції №661 від 2 серпня 1990 р., РБ ООН закликала всі держави «не визнавати ніякого режиму, установленого державою, що окупує». В цьому випадку порушення критерію легітимності можна інтерпретувати як анексію території Кувейту Іраком. Як ми бачимо, захоплення іноземної території й установлення ефективного контролю над населенням, що постійно там проживає, не знищує автоматично державності потерпілої суверенної особи [6].

Однак, як свідчать історичні факти, критерій міжнародно-правової легітимності не завжди правильно трактувався. Яскравим прикладом може слугувати невизнання Сомаліленда як самостійної держави на

території Сомалі. В 2003 р. в Сомаліледні пройшов референдум, на якому 99% населення країни проголосували за її незалежність [8, с. 462]. Отже, Сомаліленд відповідала як критерію ефективності так й легітимності. Але, РБ ООН у резолюції №2102 від 02.09.2013 р. підтвердила «свою повагу суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності і єдності Сомалі» [9]. Таким чином, ООН закликала не визнавати Сомаліленд.

Поряд з вищезгаданими критеріями, О. В. Тарасов в своєму дослідженні наводить юридичний критерій [6]. Юридичний критерій означає відповідність процесу створення державності імперативним нормам міжнародного права. Згідно з ст.53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. «імперативна норма загального міжнародного права є нормою, яка приймається та визнається міжнародним співтовариством держав загалом як норма, відхилення від якої неприпустиме і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права, що носить такий саме характер» [10]. Прикладами такої норми є принципи сучасного міжнародного права: незастосування сили або погрози сили, недоторканість кордонів, територіальна цілісність держав, мирне врегулювання спорів, тощо [11].

Прикладом невідповідності юридичному критерію виступає історичний факт проголошення незалежності Південної провінції Катанга в Республіці Конго у 1960 р., що прямо порушувало принцип територіальної цілісності Республіки Конго. В результаті чого, територіальна цілісність Республіки Конго була відновлена лише через два роки завдяки втручання сил ООН [12].

Історії також відомий інший випадок – визнання суверенітету Косово. При тому, що таке визнання не відповідало критерію ефективності, але відповідало юридичному критерію, що є своєрідною колізією у міжнародному праві. Згідно з консультативним висновком Міжнародного суду ООН в Гаазі від 22 липня 2010 року, в якому зазначається, що проголошена незалежність Косова не протирічить нормам міжнародного права [13].

Також необхідно зазначити, що 16.12.1991 р. ЄС ухвалив Декларацію «Керівні принципи визнання нових держав у східній Європі та СРСР», де були сформульовані нові критерії, які пред'являлися до визнання нових держав [14]. Доречною є думка І. І. Лукашука: «даний інститут особливо тісно пов'язан з політикою, а також тим, що зі змінами у міжнародній системі змінюється його зміст» [15, с. 346].

Таким чином, результати аналізу питань щодо неузгодженості критеріїв визнання держав у сучасному міжнародному праві дозволяють зробити певні висновки. По-перше, є гостра необхідність як найшвидше здійснити кодифікацію міжнародно-правових норм у сфері визнання держав на універсальному рівні, які можна було б використати при виникненні нових держав. По-друге, необхідно деполітизувати процедуру визнання держав. По-третє, необхідно створити такі критерії визнання, які б відповідали реаліям сьогодення та мали універсальний характер.

Література:

1. Convention on Rights and Duties of States. Signed at Montevideo, 26 Dec., 1933 // League of Nations Treaty Series. – 1936. – Vol. 165. – P. 19.
2. Брутенц К. Н. Колонии и колониальная политика [Текст] / К. Н. Брутенц // БСЭ / гл. ред. А. М. Прохоров. Т. 12. – М., 1973. – С. 447-451.
3. A/RES/1754 (XVII) от 8 октября 1962 г.
4. S/RES/216 (1965) от 12 ноября 1965 г.
5. Гасымов Ф. Р. Признание государств и правительств. Современная международно-правовая теория и практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Гасымов Фирдовси Рафаил оглы. – К. : [б.и.], 2005. – 199 с.
6. Тарасов О. В. Суб'єкти міжнародного права : проблеми сучасної теорії / О. В. Тарасов. – Х. : Право, 2014. – 512 с.
7. Фельдман Д. И. Признание в современном международном праве / Д. И. Фельдман. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 258 с.
8. Bradbury M. Somaliland : Choosing Politics over Violence / M. Bradbury, A. Abokor, H. Yusuf // Review of African Political Economy. – 2003. – № 97. – P. 455-478.
9. S/RES/2102 (2013) от 2 мая 2013 г. Ситуация в Сомали.
10. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року // Відом. Верх. Ради Української РСР. – 1986. – № 17. – Ст. 343.
11. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе : от 1 авг. 1975 г. // Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – М. : Междунар. Отношения, 1977. – Вып. XXXI. – С. 544 -589.
12. Васильев Л. С. История Востока : В 2-х т. / Л. С. Васильев. – М. : Высшая школа, 1993. – 495 с.
13. Kosovo and International Law: the ICJ Advisory Opinion of 22 July 2010 / ed. By P. Hilpold. – Leiden ; Boston : M. Nijhoff Publishers, 2012. – XII, 327 p.

14. The Declaration about Criteria for recognition of EU states in Eastern Europe and the Soviet Union European // Journal of International Law. – 1992. – P. 16–18.

15. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть / И. И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 416 с.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого О. В. Тарасов

О. М. Павлішин¹

МІСЦЕ ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Відповідно ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, джерелами міжнародного права є: міжнародні договори, міжнародний звичай; загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих фахівців із міжнародного публічного права різних націй в якості допоміжних засобів для визначення правових норм [1].

На даний час переважна більшість держав включають норми міжнародного права до національного, тобто дотримуються принципу «міжнародне право – частина національної системи права». Деякі держави віддзеркалюють даний принцип у своїх конституціях, закріплюючи джерела міжнародного права, зокрема міжнародні договори, як частину національного законодавства, тобто закріплюють їх як одне з джерел національного права. Наприклад, Конституція США прирівнює за юридичною силою міжнародні договори, укладені цією державою, до самої Конституції та національних законів США, а також зазначає, що у разі виникнення протиріч із законами окремих штатів ці договори користуються пріоритетом (п. 2 ст. VI). Також Конституція Франції містить загальне положення, відповідно до якого міжнародні договори та угоди, ратифіковані чи схвалені у встановленому порядку, після опублікування користуються пріоритетом перед законами Фран-

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого